

Suomi-kuvaa 1800-luvun alusta

■ H. K. RIIKONEN

August Thieme: *Finnland. Faksimile der Ausgabe Wiborg 1808 sowie der Zugabe zu dem Wiburgschen Schulprogramm: Finnland. Mit Übersetzungen und Kommentaren* herausgegeben von Robert Schweitzer. Aue-Stiftung 2012.

1900-luvun alussa oli tapana sanoa, että aito viipurilainen puhuu kaikilla neljällä kielellä. Nämä kielet olivat suomi, ruotsi, venäjä ja saksa. Viimeksi mainittu oli tullut kaupunkiin saksalaisten kauppiasperheiden myötä. Liiketoiminnan ohella saksan kieli tuli Viipurissa esille myös kirjallisuuden kielinä. Sen erikoisimpia ilmentymiä oli Paul Moijn kirjoittama häväistyskirjoitus, niin sanottu paskilli, joka herätti paljon pahaa verta kaupungissa. Keskustelua herätti myös piirikoulujen tarkastajan August Thiemen (1780–1860) vuonna 1808 Viipurissa julkaistu saksankielinen, liki 600 säkeen mittainen heksametri- ja pentametrimittainen runoelma *Finnland*. Senkin katsottiin antavan väärän kuvan Suomesta, siksi kirjoittaja, jonka sympatit olivat Suomen puolella, joutui laatimaan työtään puolustavan kirjoituksen. Tilanteeseen oli vaikuttamassa Thiemen runoelman rakenne. Heksametrijaksoissa annettiin positiivinen kuva Suomesta, kun taas pentametriosuoksissa esitettiin kaikki negatiivisessa valaistuksessa. Thiemen arvostelijat kiinnittivät tietysti huomionsa yksipuolisesti negatiivisiin jaksoihin.

Thiemen runoelma julkaisiin uudestaan vuonna 2010 Robert Schweitzerin toimittamassa saksalaista Suomi-kuvaa käsittelevässä artikkelikokoelmassa *Zweihundertjahre deutsche Finnland-begeisterung* (ks. *Tieteessä tapahtuu* 7/2011, s. 69–71). Uudessa Schweitzerin toimittamassa teoksessa on Thiemen runoelma ja hänen sitä puolustava kirjoituksensa faksimilelaitoksena sekä runoelma kolmena heksametrikkäännöksenä: Teivas Oksalan suomennoksena, Lars Huldénin ja Mats Huldénin ruotsinnoksena sekä Mihail Kostomolovin venäjännöksenä. Puolustuskirjoitusta ei ole käännetty, mutta siitä on mukana englanninkielinen referaatti. Mukana on myös Thiemen runoelmaa valaisevia tekstejä, joista vastaavat teoksen toimittajan ohella Hans Peter Neureuter ja Johannes Roessler. Käännöksiin on liitetty monipuolinen kuvitus, joka koostuu etupäässä 1800-luvun aineistosta, mutta – erikoista kyllä – myös Valistuksen opetustauluista 1900-luvun alusta.

Thiemen runoelma jakautuu neljän johdantosäkeen jälkeen kymmeneen pentametri- ja kymmeneen heksametriajaksoon, joista edellisissä esitetään Suomesta negatiivisia seikkoja, jotka sitten jälkimmäisissä kumotaan tai esitetään positiivisessa valossa. Pentametriajaksoissa kiinnitetään huomiota erityisesti pelottaviin ja epäsuotuisiin luonnonolosuhteisiin. Ihmiset ovat saastaisia ja Hyperborean elukoita, eläviä muumioita ja Boiotian tyhmyreit. Heksametrisäkeissä muistutetaan, miten taivas on antanut vaivoja henkeä terästämään. Luonto, maaseutu, järvet ja joet puolestaan tarjoavat moninaisia antimia. Kansa on

vieraanvaraista ja lukutaitoista. Omaa viehätystään esitykselle antavat saksankielisessä esityksessä muutamat suomen sanat: Mamura (maamurain) ja Koko (juhannuskokko) sekä Jumala. Suomi esiintyy runoelmassa latinankielisellä nimellä Fennia, mutta pentametri-jaksoissa muistutetaan maan omakielisestä nimestä, joka poleemisesti johdetaan suota merkitseväästä sanasta. Perinteiseen tyyliin mukana on joukko viittauksia antiikin mytologiaan.

Runoelman lopussa on tiettyjä valistuksenajan painotuksia, kosmopoliittisuus, viisaus ja hyve. Mutta samalla mukaan tulee – kuten Robert Schweitzer toteaa – toivo saksalais-suomalais-venäläisestä synteisistä, jota yhdessä edustavat saksalaisten myyttinen kantaisä Thuisko sekä personifoidut Fennia ja Ruthenia. Suomen ohella runoelmassa onkin maininta esimerkiksi Germanian linnuista ja Nevan rannalla olevasta Pietari Suuren patsaasta.

Taustoittavassa tutkielmassaan Johannes Roessler antaa Thiemesta tarkat biografiset tiedot. Hän viittaa myös siihen, että Thieme oli opinnot päätettyään siirtynyt Suomeen nähtävästi itsensä J. G. von Herderin neuvosta. Hans Peter Neureuter ja Robert Schweitzer suorittavat rajanvetoa Thiemen suhteesta valistukseen, romantiikkaan ja kansallisromantiikkaan. Neureuter varoittaa romantiikan ja nationalismin jäykästä yhdistämisestä, mikäli ne halutaan säilyttää tylihistoriallisesti käyttökelpoisina käsitteinä. Neureuter viittaa Biedermeier-käsitteen mahdollisuuden Thiemen yhteydessä; ainakin tämän myöhemmät Saksassa kirjoittamansa runot kuuluvat juuri

siihen. Mikäli romantiikan luontokäsitykseen katsotaan kuuluvan luonnon sieluttaminen kokonaisuuksena, Thieme ei siihen sovi. Neureuterin mielestä Schellingin luonnonfilosofia jäi Thiemeltä kokonaan huomaamatta, kun hän opiskeli Jenassa. Valistukseen hänet puolestaan kytkee runoelman läpitunkeva utilitarismi. Thieme nimittäin antaa paljon esimerkkejä siitä, mitä kaikkea luonnosta saadaan.

Aue-säätiön puheenjohtajan Sinikka Salon esipuheessa todetaan, että kyseessä ei ole filologinen tekstijulkaisu sanan suppeamassa mielessä. Tieteellinen editio olisi edellyttänyt paitsi yksityiskohtaisempaa kommentaaria myös tarkkaa proosakäännöstä mitallisten käännösten asemesta tai niiden rinnalla. Oma kiinnostavuutensa on tietysti sillä, että alkutekstistä on esitetty samassa niteessä kolme erikielistä mitallista käännöstä. Runomittaisten käännösten ongelma on usein ollut turvautuminen vanhahtavaan runokieleen ja käännösten etäännyminen alkutekstistä. Toisinaan ajatustakin saattaa olla hankala hahmottaa. Ilmeistä on, että tässä tapauksessa ruotsin kieli mahdollistaa tarkemman käännöksen, mikä johtunee siitä, että se kuuluu alkukielen tapaan germaaniin kieliin. Kiinnitän huomiota eräisiin aatehistoriallisesti kiinnostaviin sanoihin. Esimerkiksi säkeen 356 suomennos etäänny alkutekstistä: ”Puiden painuvat päät lumitaakan synkeän alla,” kun taas ruotsin on varsin tarkka: ”Gripna av svärmod böjer träden ned sina hjässor”. Substantiivia *Schwer-muth* (raskasmielisyys, alakuloisuus) vastaa suomennoksessa lähinnä adjektiivi synkeä, kun taas

ruotsinnoksessa on substantiivi *svårmod*. Säkeessä 515: ”Kansan löytää voit karun, patriarkaalisen, aidon” (ruotsinnoksessa säe 514: ”finner ett folk som är gästfritt, enkelt, patriarkaliskt”) sana karu ei välitä samaa tietoa kuin alkutekstin *gastlich* (vieraanvarainen); säkeessä 505 sana on jouduttu kääntämään nöyräksi. Aitokaan ei ole aivan samaa kuin yksinkertainen. Alkutekstissä on tässä kohden sana *Einfalt* (yksinkertaisuus), joka heti herättää assosiaatioita Winckelmannin *Einfalt*-käsitteeseen, jolla tämä luonnehti kreikkalaista kuvanveistoa. Kaikissa tapauksissa suomentajan ratkaisun kyllä ymmärtää, kun ottaa huomioon, miten hankalaa sanojen yksinkertaisuus tai raskasmielisyyttä soveltaminen runomittaan olisi ollut.

Paradoksaalisesti voi kuitenkin väittää, että eräänlaisessa syvemmässä mielessä suomennos vastaa täysin alkutekstiä. Kun Hans Peter Neureuter yhdistää Thiemen runotyylin vanhoihin saksalaisiin Homeros-käännöksiin, voi vastavasti sanoa, että suomennos vastaa vanhaa suomalaista heksametriperinnettä. Kun tarkkamittainen heksametrin ja pentametrin kääntäminen on Otto Mannisen jälkeen ollut lähinnä vain parin henkilön varassa, ei riittävää variaatiota ole päässyt syntyämään. Thieme-suomennoksen tyyli ja kieli ovat varsin samanlaisia kuin esimerkiksi Johan Paulinuksen *Finlandia*-runoelman suomennoksen kieli. Suomennoksessa on kuitenkin myös kekseliäisyyttä: sana *hottentottisch*, joka pentametrijaksossa kuvaa pirttien asukkaita, on sujuvasti kääntynyt hottentottiseksi; ruotsinnoksessa sitä ei ole tavoitettu. Suomennoksessa on käytetty runokeinona var-

sin paljon äännemaalailua.

Thieme-editiossa on Hans Peter Neureuterin artikkelissa onneksi mukana katsaus Thiemen tyyliin; siinä osoitetaan myös, miten Thiemen esityksestä ei puutu tahatonta komiikkaakaan.

Ulkoasultaan hienossa ja elegantissa niteessä on valitettavasti joukko kiusallisia paino- ja kielivirheitä – alkaen kannen ilmauksesta ”Suomen käännöksineen”. Teoksessa on mukana lyhyt mutta hyödyllinen luettelo vuosina 1806–14 ilmestyneistä viipurilaisista kouluohjelmista ja niiden sisältämistä kirjoituksista. Näistä kirjoituksista kiinnostava on esimerkiksi Ludwig Purgoldin *Über die Wichtigkeit der deutschen Sprache für die gründliche Bildung insbesondere in Finnland* (Saksan kielen tärkeydestä perusteellisen sivistyksen kannalta erityisesti Suomessa) – ajankohtainen aihe edelleenkin!

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen professori.